Murányi Tibor

A VALLÁSGYAKORLÁSRÓL

„Egész életünk egyetlen istentisztelet."
Novalis

A szemléleti, lelki és fizikai síkon is szakadatlanul zajló küzdelem azon maroknyi erők között, melyek a világot ragyogó és eredeti, vagyis Istenhez közeli állapotában tartanák meg és azon erők között, melyek „folyamatos és robbanásszerű (!) fejlődésbe" hajszolják, bár a részeredmények lehangolók, eldöntetlen még. Bő évszázada sulykolják ideológusok, történészek, tudósok és írók, hogy a „haladáspárt" győzelme küszöbön áll és elkerülhetetlen, mégis, mint mindig, ma is akadnak emberi lények, akik fölteszik az értelemre és a végső célra vonatkozó kérdést és életüket erre a kérdésre adott válaszuk jegyében rendezik be. Váljanak bár egész, hajdan büszke népek egyik napról a másikra a telefon-, divat- és sportfüggésen keresztül gondolattalan klónok tömegévé, még mindig állnak nyitva kapuk egy rendezett, fényes és céltudatos élet megvalósítására.

Az egyik ilyen kapu a vallás tiszta, bensőséges értékeinek megélésén keresztül nyílik. Legutóbb[1] az elvi lehetőségeket kaleidoszkópszerűen villantottuk föl, most a liturgia és a szentségi élet jelentősége mellett iparkodunk érvelni és egyetlen – bár középponti – cselekmény, az eucharisztikus áldozat példáján keresztül megvilágítani a sokrétű értelmi, lelki, transzcendentális lehetőségek távlatát.

Elsőként vegyük sorba azokat az előítéleteket, beidegződéseket, melyek távol tartják kortársainkat – még azokat is, akik komoly intellektuális, sőt spirituális érdeklődéssel bírnak – a vallás naponkénti, (bár lényege szerint csöppet sem mindennapi) megélésétől.

1. A „kultúrfölény" gondolata

A „fejlett" és „kulturált" nyugati ember saját magasabbrendűségébe vetett megingathatatlan hitéből fakadóan mérhetetlen sajnálattal és lenézően tekint azokra a civilizációkra, legyenek akár régmúltbéliek, távoliak vagy közeliek, melyekben a vallási gondolat kiemelkedő szerepet játszott. Valamely vallás követőjének lenni, hitelveket vallani, liturgiában részt venni, ez egyenértékű a jelenkor embere számára a testi-lelki ápolatlansággal, a dohos vályogkunyhóban lakással és mindenféle tudománytalan ostobaság elhívésével. Való igaz, hogy az életfölötti hívását meghalló ember vajmi kevés kedvet érez majd arra, hogy az ismeretlen távolba felfedezőutakat tegyen, a mikrovilág és a világűr mélyét kutassa

[1] Murányi Tibor: A vallás a puszta ész határain túl. *Magyar Hüperión* (Budapest) II. évf. 3. sz. (2014. augusztus–október) 309–312. o.

– számára éppen elegendő kihívás az itt és most jelenlévő és érzékelhető világ megértése, de legelőször is saját lelke lehetőségeinek megismerése. A higiénikus és egyéb „hasznossági" szempontok számára is fontosak lehetnek, de nem elsőrangúak és főként nem kizárólagosak.[2]

2. Az egyéni felsőbbrendűség hamis képzete

A magasabbrendűségnek még az eszméje is szükségszerűen elhomályosodik a korban, melyben az államok vezetői, a tudomány képviselői, de még a főpapság körében is ritkán találkozni fensőbbséget, méltóságot és szellemi erőt sugárzó, nyugodt és emelkedett lényekkel. Ez a jelenség egyszerre erősíti föl a „mindenki minden feladatra alkalmas" tévképzetét és azt az illúziót, hogy minden „pozíció" betölthető megfelelő hosszúságú „képzés" vagy akár népszavazás révén. Az a templom, melyben a pap (lelkész, diakónus, világi igehirdető) sportesemények és gazdasági folyamatok példáján keresztül véli elmagyarázhatónak az Evangéliumot, olyan híveket vonz majd, akik lenézik a kevéssé iskolázott, bár a szentség iránt minden bizonnyal több természetes érzékenységgel bíró egyszerű idős nénit,[3] s miközben magukat fölmagasztalják, ugyanakkor megfosztják a legfontosabb egzisztenciális belátások lehetőségétől, melyekhez szükséges az egészséges és pontos önértékelés. Aki magát olyannyira emelkedettnek gondolja, hogy „nem ereszkedik le" a hajnali szentmisék, litániák vagy rózsafüzérek első látásra idegennek tűnő világába, megfeledkezik arról, hogy királyainknak voltak ugyan magánkápolnáik, de minden bizonnyal soha nem érezték volna vallásgyakorlásuk akadályának egy másik társadalmi rétegbe tartozó ember jelenlétét. Másokban legalább ugyanannyi lelkesedést föl kell tételezni, mint amennyit önmagunkban találunk.

3. A történelem modern felfogása és a tudomány vallásellenessége

Már önmagában az, hogy az események egymásra következését mint elsősorban (ha nem kizárólag) gazdasági érdekek által vezérelt áramlatot szemléli a történelemtudomány, roppant ártalmas. Ennek az eszmének pozitivista-materialista jellege megakadályozza, hogy aki így látja a történelmet, az tudomást szerezzen bármilyen magasabbrendű összetevőről, tényezőről, ami nem járvány, gabona, részvény vagy blokád. Kár lenne megfeledkeznünk ebben az összefüggésben az egész élővilág, az egész kozmosz fejlődéselvű származtatásáról. Ha az evolucionista elképzelések végérvényesen igazak lennének, tehát ha a kozmosz és benne az ember *bizonyíthatóan* mindenfajta értelmes tervezés nélkül, véletlenszerűen jött volna létre, akkor tényleg kár keresni a Terem-

[2] „Ne keverd össze a haladást a tökéletességgel. Egy nagy költő, az mindig időszerű. Nagy filozófusokra égető szükség van. De Isaac Newtonért nem tolong a nép. Nagyon jól megvagyunk mi Arisztotelész kozmoszával. Nekem személy szerint jobban is tetszik. Ötvenöt kristálygömb, Isten főtengelyéhez kapcsolva: ez az én igényeimet kielégítő világegyetem. Nem tudok triviálisabbat elképzelni, mint a fénysebesség. Kvarkok, kvazárok… nagy bummok, fekete lyukak… ki nem szarja le?" Tom Stoppard: *Árkádia*. Forrás: http://mek.oszk.hu/00200/00295/00295.htm. (Utoljára megtekintve: 2014. november 4.) Tegyük hozzá, hogy a természettudomány jellegzetes képviselőjeként említett „Newton és kortársai egészen másfajta természettudományos forradalmat vártak." Mircea Eliade: *Vallási hiedelmek és eszmék története*. III. köt. Budapest, 1996, Osiris, 216. o.

[3] „A legtöbb probléma az értelmiségiekkel van. Sokat beszélnek, de nem komolyak." Srí Niszargadatta Mahárádzs: *Én Az vagyok*. Budapest, 2014, Filosz, 306. o.

tőt, hanem ehelyett inkább az érzéki benyomások minden formáját, amúgy modern-posztmodern módra, a kimeríthetőség végső határáig kellene hajszolni, mégpedig azok leginkább önpusztító zsigeri változataitól a hallucinációk finomabb, de nem kevésbé sátáni formáiig.

Aki a történelmet és a világot a modern tudomány szemüvegén keresztül látja, ostobaságnak fogja tartani, hogy megadja a „méltó és igazságos" tiszteletet és dicséretet a Teremtőnek, Annak, Aki minden élőlény, érzékelhető és nem érzékelhető tárgy alkotója is, mindenféle benyomás és érzékelőképesség forrása, minden felfogóképesség alapja és az emberi élet egyetlen értelmes, érzékeken túli célja. Nem tarthatja értelmesnek e célt az, aki nem is hisz ilyen cél létezésében. A fejlődéshit kizárja, hogy bármely vallás tanait elfogadja, bármely liturgia jelentőségét átélje az ember, hiszen ez a „hit" gyökerestül tagad mindenféle világfölötti célt. Ha nincs teremtés, nincs üdvözülés sem, ha nincs a látható, érzékelhető világ „mögött" egy másik, mely emennek fényt és értelmet kölcsönöz, akkor a liturgikus cselekmények értelmetlenek, ezt világosan kellene látni „híveknek", papoknak, „spirituális keresőknek" egyaránt. A tiszteletet és dicséretet tehát elsősorban a vallások liturgiái teszik lehetővé, legtöbbjük („természeti kultuszok", hinduizmus, judaizmus, a görögség és Róma rítusai s természetesen a keresztény vallások) középpontjában egy folyamatosan megújuló, a létezés alapmintáját hordozó áldozat liturgiája és tanítása áll. Az ember világának hanyatlására utaló jelek közül az egyik leginkább sokatmondó, hogy az a rítus, mely a legutolsó időkig folyamatosan emlékeztetett a világ kezdetére, alapjára és céljára, meg- és újraidézte azt, lassan jelentéktelenné válik, majd nyomtalanul elvész.

„Aki magát olyannyira emelkedettnek gondolja, hogy »nem ereszkedik le« a hajnali szentmisék, litániák vagy rózsafüzérek első látásra idegennek tűnő világába, megfeledkezik arról, hogy királyainknak voltak ugyan magánkápolnáik, de minden bizonnyal soha nem érezték volna vallásgyakorlásuk akadályának egy másik társadalmi rétegbe tartozó ember jelenlétét."

4. Az erkölcs valódi helye

Az erkölcs pragmatikus felfogása abban áll, hogy a szabályok, törvények betartásának elsősorban *nem önálló* értéket tulajdonítunk, hanem a legfőbb célok eléréséhez szükséges feltételként tekintünk rájuk. A „parancsolatok" azok számára „kötelezőek", akik „mindig abba a tudományba szerelmesek, amely felvilágosítást tud nekik nyújtani amaz örökkévaló, s a keletkezés és a romlás miatt nem ingadozó lényegről. (…) Kerülik a hazugságot, s készakarva semmi körülmények között nem fogadják be, hanem gyűlölik, az igazságot ellenben szeretik. (…) Az ilyen ember tehát józan önmérséklő, és semmi esetre sem pénzéhes; amiért a pénzt s a vele járó életet általában hajszolni szokták, azért bárki másnak inkább illik fáradoznia, mint neki".[4]

Ide, a lelki-erkölcsi szféra helyes szemléletéhez kapcsolódik a vallási élet pusztán érzelmi

[4] Platón: *Állam* 485b–e. Azzal, hogy a modern-posztmodern gondolkodás lenézően és lekicsinylően beszél a „keletkezés és romlás miatt nem ingadozó lényegről", vagyis az örök igazságokról, amelyeken a filozófiai gondolkodás „túlhaladt", csupán önmagát minősíti.

megközelítésének hibája is. A templomi környezet merő esztétikumként való érzékelése,[5] a liturgia minden résztvevőjének – önmagunkat és a papot (lelkészt) is beleértve – puszta, korlátozott emberi létezőként való felfogása, az elhangzó szavak, a szent cselekvések félig-meddig, alig-figyelemmel értése. Aki felül tud emelkedni a korszellemből fakadó elutasításon is, saját ellenséges beidegződésein is, alkatának, beállítottságának megfelelő módon részesedhet a liturgia értékeiből. Aki filozofikus beállítottságú, elmélkedhet a teológiai mélységeken, melyek a szövegek s a mozdulatok mögött fedezhetők fel. A lelki típus átélheti az emelkedettséget, az ujjongást és a szeretetteljes egyesülést. Akinek művészi hajlandósága van, gyönyörködhet az „összművészeti" kompozícióban, mely egyszerre képzőművészet, irodalom, zene, „akció-" és mozgásművészet.[6] „Gondolattal, szóval, cselekedettel" – hangoznak a katolikus bűnbánati ima szavai – és egyben kijelölik a liturgia szerkezetét: a megtisztulás nem puszta érzelmi, sokkal inkább értelmi elhatározását követi a Szó liturgiája, amire a legszentebb Áldozat liturgiája következik. Az istentisztelet eme trichotómiája ráadásul megegyezik az aktív élet hármas alapformájával: minden kitűzött értelmes cél eléréséhez elsőként akarati-értelmi döntést kell hozni, majd föl kell mérni az elvi lehetőségeket (elsősorban racionális és intellektuális módon), s végül, az előkészületek befejeztével következhet a tényleges megvalósítás, a megtisztulást és a korlátozó akadályok elhárítását követheti a cselekvés.

LITURGIA – BELÜLRŐL

A vallás napi megélésétől eltávolító előítéletek számbavétele után a liturgia jelentőségének és lehetőségeinek megvilágítására álljon itt néhány megjegyzés egy középponti szimbólum, valóság, szentség kapcsán. Nincs különösebb jelentősége annak, hogy példáinkat a római katolicizmus világából vesszük, a liturgia magasra mutató lehetőségeit jóformán minden vallási formációban fölfedezhetnénk. A protestáns felekezetek Úrvacsorája és az Eucharisztia a közös metafizikai és teológiai alapok révén lényegében ugyanazokat a lehetőségeket rejti magában. Hangsúlyozottan vonatkozik ez az Áldozat egyetemes, kortól és földrésztől független eszméjére.

A katolicizmuson belül (nem mintha az „egyetemességen" lehetne „kívül" lenni) ma sokak számára a legkevésbé felfogható és legnehezebben teljesíthető vallási követelmény a bűnbánat (gyónás) és szentáldozás. „Hiszek, de a papoknak semmi köze ahhoz, hogyan élek." A megtisztulás ókori formái bizonyára mások voltak, de lényegük ugyanaz: „az ideálokat megtestesítő hagyományokhoz való abszolút hűségben fogant fegyelem, (…) az indulat, az ízlés és képzelet megregulázása és formálása"[7] – ez a követelmény különben bizonyosan megegyezik a keresztény középkor s újkor

[5] „Az esztétikán keresztül végbemenő megtisztulás mítosza az a nagyon törékeny híd, melyet a modern hülyeség feszített az emberi-kozmikus illúzió pillanatnyi volta fölé, hogy megszökjön a misztérium pozitív bizonyossága, ama fal elől, amelyen csak a szárny – vagyis Isten Szelleme – örvénylő erejének birtoklása révén lehet áthatolni." Havismat: A pillanat és az örökkévalóság. In UR-csoport: *Bevezetés a mágiába*. III. köt. Budapest, 2008, Persica, 88. o.

[6] „(…) a vallás eredeti ünnepsége az ünneplők összes érzékére hat: látványosság, szépség, erős illatok, magasztos nyelvezet, zenei stílus, egyszóval olyan környezet megteremtése, amely a hétköznap állandóan leskelődő kísértését kizárja, semlegesíti." Molnár Tamás: Ünnep és játék. *Arkhé* (Nyíregyháza) 3. sz. (1995) 22. o.

[7] A. E. Taylor: *Platón*. Budapest, 1999, Osiris, 188. o.

elvárásával, habár akkor a szentségek vétele ritkább volt (akár csupán egyetlenegy évente), hallatlan mély előkészület és felfokozott várakozás előzte meg. (Természetesen a mennyiség szempontja itt sem, sőt még sokkal kevésbé mérvadó, mint más területeken. Az egyetlen, időn kívüli áldozati tett meg képes magát sokszorozni az időben, de ez lényegét nem érinti.) Az elutasításnak és idegenkedésnek az általános szekularizáció csupán egyik oka lehet, hiszen a nagyvárosi elidegenedettségtől kevésbé sújtott vidéki vallásgyakorlók körében is jelentősen visszaszorulóban a komoly, felelősségteljes, életfeladatként felfogott kereszténység. Valószínű tehát, hogy a szentségtől való távolmaradás nem valamiféle megátalkodottságból vagy csupán hanyagságból fakad, sokkal inkább abból, hogy a modernitással kacérkodó keresztény tanítás nem képes lényegre törően megvilágítani az Eucharisztia jelentését és jelentőségét. Tehát míg a „hívek" oldaláról korlátozott befogadó- és felfogóképesség jellemző, a másikon (az egyházi vezetés részéről) alapvető a nem értés és a lényeget illető tudatlanság, amit patetikus, körmönfont, de üres szóvirágok próbálnak eltakarni. Tekintsük például az alábbi költői mondatokat: „Az Eucharisztia az Egyház áldozata is. Az Egyház, mely Krisztus teste, részt vesz Fejének áldozatában. Övele teljes egészében áldozat lesz. Kapcsolódik az Ő minden emberért történő közbenjárásához az Atyánál. Az Eucharisztiában Krisztus áldozata az Ő teste tagjainak áldozata is lesz. A hívők élete, dicsérete, fájdalma, imádsága és munkája egyesül Krisztus életével, dicséretével, fájdalmával, imádságával és munkájával és az Ő teljes odaadásával; és ezáltal új értéket nyer. Krisztus oltáron jelenlévő áldozata minden keresztény nemzedéknek megadja a lehetőséget, hogy egyesüljön az Ő áldozatával."[8]

Honnan fogja megtudni a vallását gyakorló ebből és az ehhez hasonló bekezdésekből, hogy mi az áldozat *lényege*? Schütz Antal összehasonlíthatatlanul világosabban és lényegre törőbben fogalmazott kilencven éve: „Az áldozati szándék vagy lelkület abban áll, hogy az ember valaminek megajánlásával, átadásával lehetőleg nyomatékosan el akarja ismerni Istent mint Istent. De mit adhat az ember Istennek, ami már nem az övé? Az egyetlen dolog, amit az ember adhat Istennek és amit köteles megadni: egyéni akaratának tudatos és Isten iránti teljes odaadása, amely az egész embernek mindenestül Istenhez való csatlakozását és önátadását jelenti."[9] Ezt a teljes önátadást valósította meg Jézus Krisztus, s ebben kell követnünk. Ágoston óta hangsúlyos a liturgia egy olyan felfogása, melynek az az alapja, hogy minden teremtményt élőnek – hiszen Isten gondolatából eredőnek – lát, továbbá az egész természetet az Istenhez visszaemelkedés folyamataként, kozmikus dicséretként szemléli. Ebből az ünneplésből nem maradhat ki az ember, és valami rá specifikusan jellemzőt kell feláldoznia: az akaratát. „Ebből következik, hogy *a kenyér és a bor nem áldozati tárgy;* sőt annak részét sem teszi, hanem csak olyan tárgy, melytől kiindul az áldozat (terminus a quo sacrificii)."[10] Másodlagos tárgyak csupán, melyek Testté és Vérré alakulnak. Ebben az összefüggésben a kenyér a földi vonatkozások jelképe, a bor pedig az égieké, hiszen az áldozat egyetemes és abszolút volta a „javak" mindkét típusára kiterjed. „A keskeny ösvény (…) egy végtelen önmeghaladás folyamán

[8] *A Katolikus Egyház Katekizmusa*. Budapest, 1994, Szent István Társulat.
[9] Schütz Antal: *Dogmatika. A katholikus hitigazságok rendszere.* II. köt. Budapest, é. n., Szent István Társulat, 363–364. o.
[10] Uo. 365. o. (Kiemelés az eredetiben)

kivezet a relativitás világából, *túl* a mennyei és pokoli szférák kettősségén is".[11] Más megközelítésben a testhez kötöttségünkből fakadó hamis vágyak megfelelője volna a kenyér, és a „szellemi" létünkből fakadó jó és rossz lehetőségek jelképe a szőlőbor. Mindenképpen teljes emberként, minden evilági és túlvilági törekvésünkkel egyetemben, *ezzel* az áldozattal, Krisztus önfeláldozásával kell egyesülnünk. Ekkor ízlelhetjük meg az önfeláldozó isteni szeretetet, mely képes volt a világot megszabadítani. A pap által végzett átváltoztatásban egyetemes papsága révén részt vesz a „nép" is, mégpedig nem csupán átvitt vagy jelképes értelemben, hanem olyan módon, hogy mélységesen átéli a szent szavak jelentését: a kenyérrel együtt mindenki „megtöri és felajánlja" egyéni akaratát, az átváltoztatott borban „kiontja a vérét", hogy felismerje az Atya akaratát és – alávetve-átlényegítve a magáét – egyesüljön azzal.

Simone Martini: Csoda a szentmise alatt (1321)

✣

„Aki felül tud emelkedni a korszellemből fakadó elutasításon is, saját ellenséges beidegződésein is, alkatának, beállítottságának megfelelő módon részesedhet a liturgia értékeiből. Aki filozofikus beállítottságú, elmélkedhet a teológiai mélységeken, melyek a szövegek s a mozdulatok mögött fedezhetők fel. A lelki típus átélheti az emelkedettséget, az ujjongást és a szeretetteljes egyesülést."

Krisztussal az áldozat révén egyesülve visszahelyezzük magunkat az isteni Jelenlétbe.

Ennyiből is látható talán, hogy a liturgia mélyebben szemlélve nem egy távoli és elidegenített, érthetetlen cselekvés, melyet a szentélyben végez valaki helyettünk, hanem közeli és konkrét, ami jelenlegi élethelyzetünk és mindennapi feladataink megoldásában is vezérlőelvvé válhat. Aki így lép közel az oltárhoz, nem lélektelen szertartást végez, hanem eleven módon tekint a teremtésre, a megismerésre és a szentségre, miközben átéli azt az örömet, mely minden liturgia forrása, s melyről a húsvéti örömének szól: „Az égben immár ujjongva zengjen az angyalok kórusa, és ujjongjanak Isten csodálatos művei: fölséges nagy Királyunk győzelmét búgó kürtnek hangja áldva áldja! A föld is örvendjen, hogy ekkora fényár sugárzik rája, és a nagy Király örök tündöklése árad el rajta!"

[11] Ananda K. Coomaraswamy: *Ākiṃcaññа: Önmegsemmisítés*. Budapest, 2000, Camelot, 13–14. o.